

distinkciju između grada i sela, koje su u ovako shvaćenoj autentičnosti nacije i uzrocima njenog "kvarenja", davale prednost selu i identifikovale grad kao oblik zajednice koja je protivna autentičnom kolektivističkom, patrijarhalnom, nepromenljivom nacionalnom "duhu".

Kao danas Dobrica Ćosić koji pamti "zgražanje starog seljačkog naroda nad nemoralom čaršije, moralni prezir svega varoškog, kaputlijskog" i veruje da je i selo bilo zahvaćeno "varoškom amoralnošću" (Ćosić, 1992), tako je pre sto trideset godina Čumić video najveću opasnost za kvarenje naroda u gradovima, jer "u narodu selskom bila je prede jedina a i danas je najveća snaga srpska", pa je kao primer propadanja naroda navodio sela oko velikih gradova "gde je ovaj uticaj mlogomoćan". Smatrao je da seljak koji se mešao sa "prosvetljenim Beogradom" ima "govor sakat", a takva, sakata, postala je i "njegova pamet, vera, srce, karakter", pa je zaključio da je takav seljak "pravi izmet", "karikatura društvena". Verovao je da "taka stvorenja pravi od seljaka svaki koji hoće da utisne u njega tuđe naravi, tuđe običaje, tuđ karakter, tuđe pojme, tuđ duh". Kao najveće zlo predviđao je da pod stranim uticajima "od negdašnjih i današnjih srpskih sela postaću: Višnjice, Mokri lugovi, Beli potoci, Sušice", u kojima se "ne će nikad više roditi Birčanin Ilija" (Čumić, 1871). Po Srećkoviću prvi "eksploatatori" naroda bili su "zanadžije, majstori, trgovci i drugi stranci", koji su u gradove unosili "svoj drukčiji način življenja, svoje raskošnije običaje, davanje novaca pod velike kamate, kako bi što većma opljačkali i ogulili naš narod" (Srećković, 1888), dok je Dragiša Vasić pripisivao Srbima uverenje da gradovi "razjedinjuju, otuđuju, sputavaju", sam tvrdeći da se "u velikim varošima gubi ono originalno jednoga naroda, njegova nacionalna boja, jer se u njima "slaže sveta sa svih strana" i tako se "unositi tuđe". Verovao je da je Srbija pre ratova bila "jedno selance Evrope, jedno selo originalno i prosto, odvojeno ali dovoljno spokojno", a Srbi su bili fizički zdrav narod sa zdravim duhom koji nije bio podložan religijskim, kosmopolitskim i anarhističkim uticajima (Vasić, 1919).

Tihomir Đorđević je pisao da su početkom 19. veka Srbi u gradovima bili prilagođeni varoškim zanimanjima, "varoškom uređenju i tuđinskim narodnostima" s kojima su živeli, da su bili srođeni sa njima, pa se između njih i seljaka osećao jak antagonizam. Zbog toga su varošani "smatrali seljake kao prostake i kao nešto niže, a seljaci varošane za parazite, otpadnike i izrode" (Đorđević, 1924). Glorifikacija sela bila je prusutna i kod Velmar Jankovića. Selo je dalo vojnike za oslobođenje, iz njega je nikao "i prosvetni radnik, i državnik, i dinast". Nasuprot tome, "nadirući u palanku i varoš, srpske doseljeničke mase našle su istina u njima, naročito u Beogradu, jedan uvrežen i dosta razuzuren po uticaju i moći novca sloj stranaca, Cincara, Jevreja, Nemaca i još nekih", koji su se, zajedno sa onim Srbima "koje su ovi doseljenici svome profitiljskom mentalitetu prilagodili", prvo odvajali od naroda, a "docnije su se dovijali i u svome parazitizmu donekle povinovali i narodnim ciljevima, držeći se više lukrativne privrede, a manje onih profesija koje su bile žrtvenije za narodne ciljeve" (Velmar Janković, 1938).

Grad nije bio odgovoran samo za "kvarenje" srpskog naroda, već i svih ostalih Balkanaca. Po autorima zbornika Balkan i Balkanci bila je pozitivna činjenica za budućnost balkanskih naroda što je broj gradskog stanovništva prema seoskom bio neznatan. Pošto je stanovništvo u gradovima izmešano, "tu nema ni blizu one čistote narodne kakva se može naći izvan gradova na seoskim naseljima", što je razlog slabljenja njihove veze sa narodom, "njegovim običajima, predanjima i dušom". Tvrdili su da je mnoštvo "vanbalkanskih došljaka" ometalo "pribiranje zdravih balkanskih snaga", jer su neprijatelji Balkana uvek tražili oslonca i podrške kod "balkanskih skorojevića", služeći se njima za svoju "protivbalkansku propagandu". Naravno, ovako izmešano stanovništvo balkanskih gradova nije moglo da dâ značajne ljude kao selo "koje je u vaskrsu balkanskih naroda i u njihovom preporodu igralo presudnu ulogu". Autori zbornika su zaključili da su "strani negativni uticaji, i oni iz Azije i oni iz Evrope", koji su "brzo i lakoumno primani od strane gradskog stanovništva", slabo zalazili na balkansko selo. Pod stranim uticajima grad je doprineo "cepanjima narodnoga društva" i zato u njemu ima više "skorojevića nego domaćina koje sretamo po selima" (Balkan i Balkanci, 1937).

3.

"DRUGI".

"Skakako ću ovde malo stati i ponovo dobro razmisliti: da li je vredno 'Srpsku istoriju' od Pante Srećkovića uzimati pod nož ozbiljne i detaljne kritike, i da li uopšte čovek, koji jednog Golubinskog 'famoznim', a Račkoga i Drinova 'šovinistima' naziva, koji je istoriju 'Belih Hrvata' i ako 'srpskog plemena' posve izopačio, a za 'Blgare' drugo van grdnji, pakostnih, prostih, prostačkih, bugarskih i šumadinskih grdnji nema, zaslužuje, da se na nj na polju književnom obzir uzima" (Rivarac, 1885).

Na početku ove knjige postavljena su pitanja nastanka, starosti, utemeljenosti i promenljivosti stereotipnog viđenja "drugog". Prevedeno na konkretan plan, mogao bi se postaviti čitav niz pitanja. Kako je Jugoslavija izdigla na mesto prvih "neprijatelja" Hrvate? Ili, u najboljem slučaju, kako su oni podelili prvo mesto sa Albancima? Da li su Hrvati "neprijatelji" zbog njihovih "karakternih osobina" ili zato što su posle Srba u Jugoslaviji bili najbrojnija nacija, sa najkonkretnijim težnjama koje zadiru u težnje Srba? Ima li razlike u percepciji Albanaca nekad i sad? Gde su se i zašto "izgubili" Bugari? Da li su se Bugari "izgubili" zato što su postali dobri ili zato što su postali politički nevažni, to jest prestali da budu neposredni takmac? I kada su Bugari uopšte postali "neprijatelji" kada im se u Načertanju davalo primarno mesto prijatelja? Da li tek u vreme bugarske i srpske ekspanzije i rivaliteta? I kolika je verovatnoća da sutra opet postanu glavni "neprijatelji"? Otkud Slovenci "neprijatelji", a Grci "braća"? Da li bi srpski intelektualci ikada "znali" da su Slovenci "srbožderi" da nije bilo Jugoslavije? I da